

עולם ההלכה

מכון סמיכה
נייש כלל אחד
נוכח ההלכה

גיליון ל"ו | שבת קודש פ' דברים | ה' מנחם-אב תשפ"ה

עולם הפרשה

Rabbi Eliyahu Rapoport Bais Menachem Chabad Center, Chicago

עולם השבת

ראש ישיבתנו הרב מנחם מענדל פרעפקאט רב ומו"ץ בניו הייבן

וְאֵצְוָה אֶת שִׁפְטֵיכֶם בְּעֵת הַהוּא לֵאמֹר שָׁמַע בֵּין אַחֵיכֶם וּשְׁפָטְתֶם צֶדֶק בֵּין אִישׁ וּבֵין אָחִיו וּבֵין גֵּרוֹ (א, טז)

We find multiple interpretations to the words גֵּרוֹ:

- (a) Onkelos renders it as גֵּינֵרְךָ, meaning someone who lives locally but is not from here; he is not a part of the tribe^[1]. Perhaps along the lines of the contemporary term 'resident alien'.
- (b) In Sifri as well as in one of the versions of the Israeli Targum we find the rendering תוֹתִיבִי / תוֹתִיבֵי which simply means someone who lives locally.
- (c) Resa"g renders it as his guest, someone who is here temporarily, perhaps a sojourner.
- (d) Additionally, in Sifri we find שוֹשְׁבֵינוּ & שְׂכֵנוּ as possible meanings. Pa'ane'ach Raza^[2] adds חֲתָנוּ to this list. All of these indicate some sort of closeness and relationship between the two parties.

All of the above interpretations are similar in the sense that they understand the word גֵּרוֹ in its 'usual' meaning (resident) and that it is describing the status of defendant vis a vis his relationship to the plaintiff and the plaintiff's locale.

Rashi (based on Chazal) offers alternative interpretations, according to which the word גֵּרוֹ gives actual context as to the nature of the dispute:

- (e) Rashi's first interpretation is that the word גֵּרוֹ is associated with the word אוֹגֵר, meaning to heap: "this his is his opponent in the lawsuit who merely heaps up words against him". Almost as though he is fabricating or exaggerating his complaints against him.
- (f) Rashi then adds another interpretation, and here he seems to be zooming out and interpreting the words וּבֵין אָחִיו וּבֵין גֵּרוֹ "in a matter concerning a dwelling house in the division of property among brothers even if it be a dispute about an oven and a stove^[3]". Here גֵּרוֹ retains its simple meaning of resident but refers not to the person who resides but to the residence itself^[4].
- (g) This brings us to a fascinating interpretation. R Chaim Paltiel writes that the Hebrew letters כ & ג are interchangeable. Thus, the word גֵּרוֹ can be read as כְּרוֹ, his stove!
- (h) He goes on to offer an additional original interpretation based on the verse (Yermiyahu, 36, 22) וְאִתְּהָאָה לְפָנָיו מִבְּעֵרַת where the root חָא has the connotation of fire. Thus, the word אָחִיו in our verse can be rendered as "his oven / stove"^[5].
- (i) Finally, Ibn Ezra seems to suggest that the word גֵּרוֹ refers to the halachic construct of a ger toshav. He tersely writes "I have already explained this word". It would seem that he means to reference his commentary to Mishpatim 23, 9^[6] where he uses our pasuk to demonstrate that a judge must apply Torah law when adjudicating between a Jew and a ger toshav.

יצירת אדם ע"י ספר יצירה בשבת

פתיחה

בסימנים הקודמים נתבאר קצת מדיני בעלי חיים הנבראים בספר יצירה, צירוף אדם כזה למנין, או אם בהמה כזו טעונה שחיטה, וכן שאר דינים הנוגעים לה.

כמהשך לענין זה, ראיתי להקדיש סימן זה לבירור עצם מעשה היצירה מבחינת ההלכה. כלומר, אם היצירה נחשבת כמעשה ידי אדם, או שמא היא נחשבת כמעשה שמים והאדם שעושה אותה אינו אלא כמעורר צרון שמים. ועיקר הנפקא מינה בזה הוא לענין מלאכת שבת: האם מותר לברוא אדם או בהמה בשבת. ובין האחרונים, יש כמה שיטות מן הקצה אל הקצה. יש הסוברים שהוא מלאכה מן התורה, ולעומת זה יש שמתירים לגמרי. ויש המכריעים, שמלאכה דאורייתא אין בה, אבל אסור מדרבנן.

הראשון לזון על זה הוא הגרי"ש אשכנזי בספרו גזע ישי (מערכת א אות א). ולפי דבריו צדדי הספק הם כך. מי אמרינן אין בבריאה שע"י ספר יצירה אלא דיבור בלבד ולא מעשה בידים. ומעשה היצירה הנגרמת היא מידי דממילא ולא איקרי מלאכה. או דלמא כיון דבדיבורא קעביד מעשה - שהרי בפועל הוא בורא דבר, הרי"ז כעושה מלאכה בשבת. והמלאכה הכרוכה בבריאת בעלי חיים - אם ננקוט שהיא אכן מלאכה - כתב הגזע ישי שהוא מלאכת בונה. אך מצדד שם שאפשר שגם מלאכת לש שייכת לה.

יצירת נחש על ידי לחישה

והגזע ישי פשט שאלתו מסוגיית הגמרא במסכת סנהדרין (קא, א): "תנו רבנן, סכין וממששמינו בבני מעיים בשבת, ולוחשין לחישת נחשים ועקרבים בשבת."

ופירש רש"י: "לוחשין לחישת נחשים ועקרבים בשבת, בשביל שלא יזיקו, ואין בכך משום צידה."
מדברי רש"י נראה שהלחישה גורמת את לנחש לעמוד דומם מבלי היכולת לזוז משם. והוא אמינא שהוא בכלל מלאכת צידה, וקמ"ל הברייתא "שאינו מכך משום צידה".

אך סתם רש"י ולא פירש הטעם שלא נחשב צידה. אבל מסתימת דבריו נראה שהוא מפני שאינו עושה אלא לחישה בלבד. כלומר, אין כאן מעשה בידים אלא עקימת שפתיים, ולא חשיב מלאכה.

ועל פי זה, התיר הגזע ישי לעסוק בספר יצירה בשבת לפי שדומה לחישת הנחש, שהלוחש אינו עושה מעשה בהנחש כלל, אלא אומר דברי לחישה והנחש ניצוד מאיליו. וכן כאן, האדם אומר דברי השמות והצירופין ומכוין כוונותיו, והבעל חי נברא מאיליו.

איסור לחישה מה הוא

אמנם, פשיטותו של הגזע ישי מבוססת על פירושו של רש"י. אבל יש פירוש אחר להגמרא והוא להרמב"ם, ולפיו אין אריה משם. ויתר על כן, הבאר שבע השיג על פירושו של רש"י ודחה דבריו וכתב שהעיקר כפירוש הרמב"ם. וקושית הבאר שבע הוא מהא דתנן במסכת עדיות (פ"ב מ"ה): "שלשה דברים אמרו לפני רבי ישמעאל, ולא אמר בהם לא אסור והתר, ופרשן רבי יהושע בן מתיא... ועל הצד נחש בשבת, אם מתעסק שלא ישכנו, פטור, ואם לרפואה, חייב."

ואיתא במסכת שבת (ג, א; קז, א) דאמר שמואל הא דקתני במשנה זו "פטור", פטור ומותר הוא. והשתא, אם איתא כפרש"י שהברייתא בא לאשמועינן דאין בלחישת נחשים משום צידה הואיל ולא קעביד מעשה, הלא אפילו הצד בידים מותר לכתחלה כל שעושהו בשביל שלא יזיקנו. ולבד זה, עצם דברי רש"י קשים, דמשמע שהטעם שהותר הוא משום דלא עביד מעשה, הא אם צד במעשה אסור, הא קיי"ל דמותר לצוד נחש בשביל שלא יזיקנו.

ולכן דחה הבאר שבע דברי רש"י, וכתב העיקר כדברי הרמב"ם (הל' עבודת כוכבים פ"א ה"א) שמפרש שאין המדובר בצידת נחש או עקרב, אלא ברפואת נשיכתו. וזה לשון הרמב"ם: "מי שנשכו עקרב או נחש מותר ללחוש על מקום הנשיכה ואפילו בשבת כדי ליישב דעתו ולחזק לבו, אף על פי שאין הדבר מועיל כלום הואיל ומסוכן הוא היתירו לו כדי שלא יטרף דעתו עליו."

ולדבריו, דיון הברייתא הוא על האיסור להרבות שיחה בטילה בשבת, וכמו שנאמר "ממצוא חפצך ודבר דבר", וכמובא במסכת שבת (קיג, א). ומטעם זה היה לנו לאסור לחישה זו, אלמלא משום הסכנה. ומעתה, לפי פירוש זה, שוב אין הכרע מברייתא זו לשאלתנו.

וזה לשון הבאר שבע: "ואני אומר אחר אלף מחילות מעצמותיו הקדושים, לא כן אבי, ח"ו פה קדוש יאמר דבר זה, שהרי משנה שלמה שנינו בפרק שני דעדיות (פרק ב משנה ה) הצד נחש בשבת, אם מתעסק שלא ישכנו פטור ואם לרפואה חייב וכו'. ובסוף פרק האורג (שבת קז, א) אמר שמואל דהאי פטור פטור

ומותר הוא. א"כ אי אפשר לומר שהברייתא בא לאשמעונו דאין בכך משום צידה, שהרי אפילו הצד ממש שלא זיקוק מותר לכתחלה, א"כ מאי ואין בכך משום צידה, דמשמע אבל הצד ממש שלא זיקוק אסור.

ואני אומר אחר המחילה מכבוד תורתו, בכאן כבודו הגדול במקומו מונח אבל אנב חורפיה לא דק, אמנם מדברי הרמב"ם (בפרק יא מהלכות עבודת כוכבים הלכה יא) נראה שהוא פירש הך ברייתא ולוחשין לחישה נחשים ועקרים בשבת. היינו מי שנשכחו נחשים או עקרים שמותר לחוש לו אפילו בשבת, אע"פ שאין הדבר מועיל כלום ואסור להרבות בשיחה בטילה בשבת (שבת קיג, א) שנאמר (ישעיה נח, יג) ממצוא חפצך ודבר דבר, ואפילו הכי לחש זה שרי כדי שלא תטרף דעתו עליו."

מלאכת שאינה צריכה לגופה

ועל השגת הבאר שבנע, כתב הגזע ישי שאין כל קושיא, כי ההיתר לצוד נחש בשבת בשביל שלא יזיקנו תלוי במחלוקתם של רבי שמעון ורבי יהודה במלאכה שאינה צריכה לגופה, וכדאיתא במסכת שבת (קז, א), דלרבי שמעון דאמר מלאכה שא"צ לגופה פטור עליה, במקום היזק היתירו לכתחילה. אבל לרבי יהודה דאמר מלאכה שא"צ לגופה חייב עליה, חייב משום צד בכל ענין.

ולפי זה דברי הברייתא מובנים היטב, דאתיא אליבא דרבי יהודה דאמר הצד נחש שלא ישכנו חייב, והוא אמנא שחייב עליו משום צד. ולזה קמ"ל הברייתא שכיון שעשה הצידה באמצעות לחישה פטור ומותר לפי שאינו אלא דיבורא בעלמא.

ספר יצירה - דרך בנין בכך

אולם, בסופו של דבר, הגזע ישי דחה את ראייתו והעלה שאסור מן התורה לברוא בעלי חיים בשבת ע"י ספר יצירה משום מלאכת בונה. שהביא שם דברי הלבוש (סימן שכח סעיף מה) שמבאר דברי רש"י הנ"ל באופן אחר, שהטעם שלחישה מותרת בשבת הוא משום שאין דרך צידה בכך. והיינו, לפי שדרך הרגיל לצוד חיות הוא בידים או בכלי ולא בדיבור, הלכך הצד בדיבור נחשב כעושה בלאחר ידו שאין בו איסור תורה.

ולפי"ז לגבי בריאת בעלי חיים ספר יצירה שאין דרך אחר לברוא בעלי חיים זולת באמצעות צירוף אותיות, הרי דרך בריאה בכך. ומה גם שכל בריאת העולם היתה ע"י צירוף אותיות השם. ועל כן מסיק הגזע ישי שהבורא בעלי חיים בספרי יצירה, הרי"ז מלאכת בונה.

הך דהוה במשכן חשיבא קרי אב

לאידך, יש מן האחרונים שנטו מדעת הגזע ישי והעלו להיתר. וטענתם, שאין ליצירה בספר יצירה דמיון כ"כ לאב המלאכה של בונה. והוא שיטת הגר"א אנקווה (שו"ת כרם חמר ח"א סימן ג) שהשיג על דברי הגזע ישי על מה שכלל יצירה זו בכלל מלאכת בונה, שכדי להחשב אב המלאכה צריך שתמצא מעשה כזו במשכן, וכדאמרין בעלמא הך דהוה במשכן חשיבא קרי אב כו'. ולא די שכללית מעשה זו נמצאת במשכן אלא צריך גם פרטיה. צא ולמד ממלאכת מעמר, דקיי"ל כאביי (מסכת שבת עג, ב) דאין עימור אלא בגידולי קרקע כמו שהיה במשכן, ולכן מאן דמכניף מיחלאל ממלחאת (מי שצובר מלח ממשרפות מים, מקום ההחמה מייבש מי הים) אינו חייב. ואע"פ שעשה בדיוק דיון, שלא בלבד שלא עימור, סוף סוף אין פרטי המעשה דומה למה שעשו במשכן ולכך פטור.

וכן כאן, לא מצינו בנין במשכן בדרך זו, אלא כל מלאכת הבנין היתה על ידי מעשה ידי אדם, הלכך אי אפשר להחשיב בנין כזה כאב המלאכה. ולהחשיבו כתולדה של בונה, ג"כ קשה, שהרי מבואר בכמה מקומות בש"ס וכן מדברי הרמב"ם (הל' שבת פ"ח) דבעינן תולדה הדומה להאב. וכל שכן בנידון דידן, שלא בלבד שלא מצינו בנין כי האי, אלא הכל נעשה דרך לימודו צירוף האותיות, והתוצאה ממילא באה.^[1]

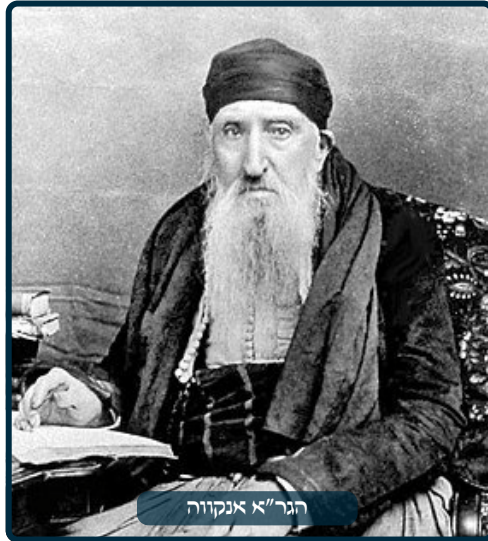
וכן כתב הגאון בעל בן איש חי (שו"ת הוד יוסף סימן ו) שאין מקום לאסור יצירת בעלי חיים בשבת ע"י צירופי שמות הקדושים משום תולדת בונה, לפי שאינו דומה לבנין שבמשכן.

עשה אתה את שלך

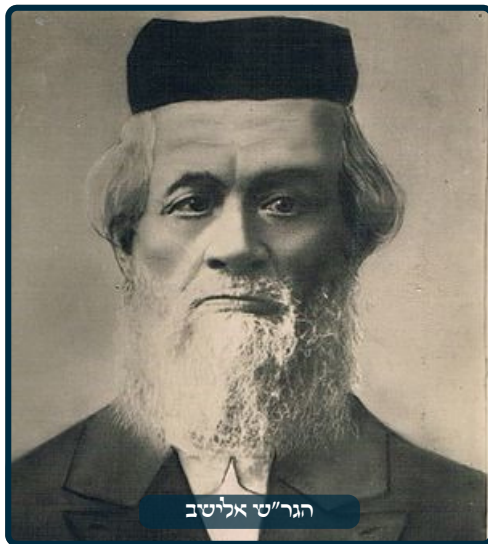
ויש להעיר, שאם לדיון יש תשובה, הרי מצינו בדברי חז"ל (תנחומא

פ' שמיני סימן ח) שהמנורה נעשית בדרך נס. והובא ברש"י פרשת תרומה (כה, לא), וזה לשונו: "תיעשה המנורה, מאליה, לפי שהיה לכתחלה, אמר לו הקדוש ברוך הוא השלך את הככר לאור והיא נעשית מאליה, לכך לא נכתב תעשה."

וכן מצינו לענין העמדת הקרשים - עיקר בניינו של המשכן - שנבנו בדרך נס, שפרש"י בפרשת פקודי (לט, לג), וזה לשונו: "לא היה יכול להקימו שום אדם מחמת כובד הקרשים, שאין כח באדם לזקוף, ומשה העמידו. אמר משה לפני הקב"ה איך אפשר הקמתו על ידי אדם, אמר לו עסוק אתה בידך נראה מקימו, והוא נזקף וקם מאליו, וזהו שנאמר (מ, יז) הוקם המשכן, הוקם מאליו. מדרש רבי תנחומא."

הגר"א אנקווה

הגר"ט אלטיב

הא קמו, שהיתה מלאכות משכן שהושגו בדרכים בלתי טבעיים. ויש לחלק שאלו הנסים היו תופעות של סעייתא דשמיא כדי להצליח במעשה טבעית - כלשון חז"ל "עשה את שלך... עסוק אתה..."^[2] דהיינו, עשה כדרכך, ואני אעזרך. ולא עסק משה בצירופי שמות להשיג נס זה.

בנין עולמות ורקיעין

ונחזור לדברי בעל הכרם חמר. הביא ראייה לדבריו, שאם באנו לאסור בנין כזה בשבת, עלינו לאסור לימוד התורה בשבת. כי ידוע שע"י לימוד התורה, האותיות הקדושות היוצאות מהבל פיו מצטרפין למעלה ובונים עולמות ורקיעין, וכמ"ש המשורר, ואלין מלייא יהון לרקיעיא וכי, והלא אין לך בנין גדול מזה.

ולפי"ז גם בריאת האדם לאו מלאכה כיון שאינו דבר טבעי. אך לפי"ז יצא שיהיה עכ"פ איסור מדרבנן משום כלאחר יד. וראה לקמן (בסימן הבא) מה שכתב הקהילות יעקב בזה, שאפשר שבמקום שהמעשה נעשה באופן סגולי לא גזרו רבנן.
[2]. וראה לקמן (בסימן הבא) מה שכתב הקהילות יעקב שאפשר שבמקום שהמעשה נעשה באופן סגולי, אפילו איסור מדרבנן ליכא.

שמה תאמר לחלק בין בנין גשמי לבנין רוחני, על זה טען הכרם חמר שאין שום סברא לחלק בכך, כי סוף סוף שני מיני הבנין שוין בעיקרם, שזה לימוד, וזה לימוד, ותוצאת שניהם יוצאה ממילא רק שפעמים נסתר ופעמים נגלה. אלא כשם שזומדים תורה בשבת ואין חוששין לבנין העולמות, כך אין לחוש לבנין על ידי בספר יצירה. וזה לשונו: "אם באנו לאסור לימוד כזה בשבת, צריכין לאסור שלא ללמוד דברים שבקדושה בשבת, כי ידוע הוא דע"י צירוף לימודו וחיודושי תורה היוצאים מפיו הוא בונה עולמות ורקיעין כו' ואין סברא לחלק בין דבר רוחני נעלם לדבר גשמי ונגלה כנידון דידן כיון דסוף סוף ממילא נפיק כו' והגם דהוי פסיק רישיה כי מסתמא יצא ע"י צירופו דבר נגלה, אע"פ כ מותר גמור שהרי אין עיקר האיסור הזה לצד שנאמר אסור כי אם מדרבנן דזקא, ובעיקר דאיסורו מדרבנן הותר פסיק רישיה וכמ"כ בשו"ת גינת ורדים כלל ג' סי' י"ו יעו"ש."

והערה זו מלימוד התורה, כבר דן עליה הבן איש חי (שו"ת הוד יוסף שם). שהביא שם בשם הג"ר אברהם פלאגי בספרו אברהם את ידו (עמוד ד) שהקשה כדברי הכרם חמר. וזה לשונו: "איך יחדש האדם דברי תורה בשבת, והלא איתא בזוהר הקדוש (חלק א דף ה) על הפסוק "כי באשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה", והיינו דעבדי תדיר מאינון חדושי דאורייתא רקיעין, ועל דא אתמר לנטוע שמים וליסוד ארץ ולאמר לציון עמי אתה, אל תקרא עמי אלא עמי בשותפי. מה אנא במילולא דילי שמים נעשו, אופ הכא אנת, ועל זה חקר איך מותר זה בשבת, כיון דע"י חדושי תורה בורא שמים חדשים, והרי עובר בזה על לא תעשה כל מלאכה."

שאינו בנין רוחני מבנין גשמי

אבל הבן איש חי דחה הקושיא, דאף שבזוהר איתא שחיודושי תורה בונים עולמות, לא נזכר דבר זה בתלמוד, ולענין הלכתא אין סומכין אלא על המפורש בתלמוד. ומוסיף, שאם באנו להקשות, הרי גם על כל מצוה ומצוה שאדם עושה, הוא בורא מלאך, ונמצא הוא עובר על מלאכת בנין.

ולכן, מחלק הבן איש חי בין בריאה רוחנית לגשמית. בספר יצירה הבעל חי הנברא הוא גשמי בצלם ודמות שאר בריות אשר בארץ, ודומה שפיר למלאכה וכמ"כ הגזע ישי. אבל מלאכים או רקיעין שבמרומים הנבראים ע"י עשיית מצוות וחדושי תורה, אין להם דמות הגוף ואין כל דמיון להם בעולם התחתון. ועל כן לא שייך ענין מלאכה גבייהו כלל, ואין להוכיח מהם להתיר בנידון דידן.

בנין כלאחר יד

אבל מצד אחר השיג הבן איש חי על הגזע ישי, שהרי במסכת שבת שנינו שדבר שהוא תחולה מחוכמת שאין רוב הציבור יודעים לעשותה, נחשב כלאחר יד ואין בו משום מלאכה דאורייתא - אפילו בדבר שהיו עושים במשכן. וא"כ אפילו את"ל שיצירה כזו אסורה, לא יתכן שתאסר מן תורה אחר שרוב ההמון אין בונים בדרך זה.^[3] וזה לשונו: "אמנם באמת בעיקר הדין של הרב גזע ישי שהעלה לאסור בריאת אדם ובהמה בספר יצירה משום מלאכה דבנין ומלאכה דלש, קשיא לי טובא בדבריו דאין יתכן לומר כן, והלא אתמר בגמרא דשבת (דף עז, ב), בטוהו צמר שע"ג בהמה בשבת אמר ר' יוחנן חייב, ורב כהנא אמר אין דרך טויה בכך ופטור, ומקשי ממלאכת המשכן שהיו טוין הנשים על גבי העזים, ומשני חכמה יתירה שאני. וכתבו התוספות ז"ל דהעושים אותם בטלה דעתם אצל כל אדם, ורש"י ז"ל פירש והואיל אין דרך הדיוט בכך הוי כלאחר יד, ע"ש. וא"כ הכא נמי בספר יצירה כיון דלאו כל אדם יוכל לעשות כזאת אז העושה פטור דבטלה דעתו אצל כל אדם."

ויתירה מזו, הוכיח הבן איש חי שע"כ גם איסורא דרבנן ליכא, דאי לא תימא הכי, היאך מותרים בני אדם בנשותיהם בשבת, הרי רוב נשים מתעברות וילדות, והרי הוא עוסק ביצירת בעל חי בשבת, מה לי יצירה על ידי ספר יצירה מה לי יצירה על ידי פריה ורביה, הרי תוצאת שניהם שוה. אלא על כרחינו אין בבריאת בעלי חיים דמיון במלאכת המשכן. וזה לשונו: "כיון דלא היה כזאת במשכן לברא אדם או בעל חי ע"י ספר יצירה או בגזרת אמרי פה אין בזה איסור מלאכה. ובעל כרחו צריך להודות בכך. תדע דהא האדם בא על אשתו בשבת ומזריע בה זרע וזה הזרע נקלט בתוך הרחם שלה בשעתו ולאט לאט נעשה ולד וילדת אותו, והרי זה דומה

[3]. ראה עוד בשער הצינון (סימן שג ס"ק טח) על זה.
[4]. איברא שיש לפלפל עוד בזה, שכבר נחלקו בירושלמי (שבת פרק ז' הלכה ב; הובא בחי' הרשב"א שבת קב, ב) לענין מלאכת בונה אם בנין לשעה הוי בנין או לא. והאחרונים כבר האריכו למעניתם, כגון החתם סופר (חלק א סימן עב), אור שמח (הלכות שבת פרק י' הלכה ב"ב).

Commerce and Shabbos

Melech Akum: Kablanus on Shabbos

A Kablan

Unlike a non-Jewish sechir yom who is paid for his time and is not allowed to work for a Jew on Shabbos, a kablan, who is paid for a completed job, may be allowed to do work for a Jew on Shabbos. For example, if someone hires a delivery service to deliver a package for him and pays for the job, he does not have to stop them from delivering the package on Shabbos as long as he did not specifically instruct them to do so. Because a kablan's time is not "owned" by the employer he is not considered to be working for him. Rather, he is working for himself, to earn the money he was promised (Shabbos 19a; O.C. 252:2).

Exception #1: Telling a *Kablan* to Work on Shabbos

There are three important caveats to the rule that a *kablan* may work on Shabbos. Firstly, one may not instruct or require him to work specifically on Shabbos (It is important to note that halachah clearly allows for a Jewish bathhouse to be open on Shabbos when it is run by a *kablan* [see O.C. 242]. It seems that the prohibition of having a non-Jew work specifically on Shabbos only applies to jobs that could technically be done before or after, and the Jew specifies that it be done on Shabbos. However, a job that is not time-bound, but happens to arise on Shabbos and will no longer be relevant after Shabbos, may be given to a *kablan* even though by definition he will have to do the job on Shabbos.). This includes giving him a deadline that would force him to work on Shabbos (O.C. *ibid.* MB 16). Therefore, it would generally be forbidden to bring a package to a delivery service right before Shabbos and tell them to overnight it so that it is delivered the next morning.

As an extension of this rule, a *kablan* may not do any *melachah* on the premises of the Jew, because it gives the appearance that the Jew instructed him to work on Shabbos (O.C. 252:2, MB 17).

Exception #2: Working in Public

A second exception is work that is being done in a public setting, because others may think the workers are sechirei yom, thus creating a situation of maris ayin, an appearance of wrongdoing. For example, a Jew may not have non-Jewish kablanim build a house for him on Shabbos. Accordingly, any public work being done on Shabbos within the techum of a Jewish neighborhood must be stopped. If the work is being done outside of the techum and no Jews will pass by, it need not be stopped (Moed Kattan 11a).

In an industry where work is always done using a kablan, and others will not suspect that the workers are sechirei yom, there is a major dispute among the Rishonim regarding whether the problem of maris ayin still applies (Ritva Avodah Zarah 21b). The Biur Halachah concludes that one should be stringent (244 s.v. Oh Liktzor), while the Igros Moshe takes a more lenient approach and permits it in a situation of b'dieved (O.C. 3:35).

Exception #3: If Not Working on Shabbos Will Cause a Loss

According to some Poskim (Mahari Abuhav cited by Bais Yosef O.C. 243, and M.B. 243:10), a kablan may only do a job that, from the employer's perspective, can be done just as well before or after Shabbos. However, jobs that necessitate working on Shabbos so as not to cause a loss to the employer (This is referring to cases where it would not constitute having instructed him to work on Shabbos, as explained in footnote 12 above.), for example, a bathhouse that profits from customers who come on specific days, are viewed as work done on Shabbos specifically on behalf of the Jewish employer, similar to a sechir yom, and are therefore forbidden. According to these Poskim, the only way to permit this would be by arranging for the non-Jew to receive an added benefit for any work he does on Shabbos, such as a share in the profits that are earned on Shabbos, thereby ensuring that he is acting for his own benefit. The share promised to the non-Jew

can be a minute amount (Noda B'Yehuda II O.C. 29; Sh"ut Chasam Sofer O.C. 59).

Significant Losses

The first two exceptions, that one may not allow a kablan to work in public, nor may he instruct him to work on Shabbos, do not apply in a situation where the Jewish employer will suffer a very significant loss, for example, if his business cannot function otherwise. In such a circumstance, Chazal feared that the Jew might come to do the melachah himself, so they allowed him to use a non-Jewish kablan in his stead (Mordechai Shabbos 246-247, O.C. 244:7).

For example, if a Jew owns a multiunit apartment building, he will usually employ a superintendent to take care of the upkeep. If the super is unavailable to take care of emergencies on Shabbos, such as if the heat or water is not working, the entire business will be unable to function. Accordingly, one may pay the super like a kablan and allow him to take care of the emergencies that come up on Shabbos. Still, one should make sure that the super receives an additional benefit for any work he does on Shabbos (Because of the Mahari Abuhav which gives him the status of a sechir yom if he does not get a share in the profits.).

A Non-Jewish Manager

In a business that requires the use of employees who are sechirei yom, or kablanim who will be instructed to work on Shabbos, Rav Moshe Feinstein (Igros Moshe O.C. 4:54) presents a novel ruling that one may allow his business to function on Shabbos by appointing a non-Jewish kablan to be his manager and grant him complete control over the running of the business, including the hiring and firing of employees. This would even avoid the issue of maris ayin if it is known that in this industry the managers run the business, not the owners.

In partnership with the Bais Haavad's Yorucha Program
 To learn more about Yorucha visit yorucha.org

[1] Curiously, Onkelos seems to ignore the possessive suffix 'גר' his. Based on this some commentaries suggest (see Biurei Onkelos) that Onkelos understands the word to mean an actual 'convert' not merely a 'resident alien'. This would explain why he omits the possessive suffix, as according to Onkelos, himself a convert, the relationship of a ger is exclusively between himself and Hashem. He or she isn't the convert 'of' anyone else. It is therefore a non sequitur to have a third person possessive suffix when describing a convert! Accordingly, the point of this pasuk is to emphasize that a judge must treat the convert the same as he does all Jews. See a similar approach by Ibn Ezra below. Note that the Gemara

(Yevamos 47a) also extrapolates this verse to be referring to a convert, however, there it is in an entirely different context.

[2] A 13th century French Tosafist, R Yitzchak ben Yehuda HaLevi, a student of R Chaim Paltiel, otherwise known as R Chaim of Falaise, whom we will reference shortly.

[3] Rashi is alluding to the Mishna (Bava Basra 20b): "If one was setting up an oven in the upper story, there must be a plaster floor beneath it, which serves as the ceiling of the lower story, at least three handbreadths thick, so that the ceiling below does not burn. And in the case of a stove the plaster floor must be at least one handbreadth thick.

[4] See a similar but different explanation in R Yosef Bechor Shor.

[5] He uses this same interpretation to explain the pasuk (Bo 10, 23) that during the plague of darkness the Egyptians were not able to see their 'אִי'וּ', usually understood to mean that they couldn't see each other. R Paltiel however suggests that it means they couldn't see their fires / candles. The plague of darkness was so extensive that lighting candles had no effect. Rabeinu Tam (Sefer Hayashar, Teshuvos #46) strongly contests this interpretation.

[6] He reiterates this in his commentary to Kedoshim 19, 35.

ממש לזרוע חטה בקרקע בשבת ובמשך הימים יוצאה צמח על פני האדמה, וכיון דזה חייב מן התורה אמאי לא אסרו לבא על אשתו שמא תתעבר ממנו, אלא ודאי כל כה"ג תזריע דבר שיהיה בריה ובעל חי דלא הוה דכוותה [במשכן] אין בזה שום איסור והוא היתר, כי הזרע בצמחים הוה דכוותה במשכן, משא"כ בזריעה בקעל חי, ואין דמיון לזריעה של בעל חי עם זריעה של צמחים, וכן הדבר הזה בבוא בעל חי ע"י ספר יצירה אין לזה דמיון עם מלאכה של בניו וכיוצא".

ועל כן העלה הבן איש חי שאין לדברי הגזע ישי עיקר בהלכה, ואין כל איסור לעסקו בספר יצירה בשבת. וזה לשונו: "ועל כן נראה ברור בדין בורא אדם ובהמה בספר יצירה שהעלה הרב גזע ישי לאסור משום מלאכה דבניו, אחה"מ אין לזה עיקר בהלכה כיון דלא הוה כה"ג במשכן. וכ"ש לענין בריאת מלאכים ורקיעים הנבראים מן המצות וחדושי תורה שגופן הוא ברוחניות למעלה בשמים דאין בזה שום חשש וכדאמרן."

גם בשו"ת ארץ צבי (ח"ב ענינים שונים סימן ט) ישב על מדוכה זו, ונקט בפשיטות כמסקנת הבן איש חי שהעסק בספר יצירה אין לו תורת מלאכה לענין שבת אחר שלא מצינו דומה לו במשכן, ולפיכך אפילו שבות אין בו.

מלאכת שאינה מתקיימת

ונראה להציע עוד טעם להתייר בריאת בעלי חיים ע"י ספר יצירה,

אינו מצטרף למנין עשרה מהא דמסכת גיטין (לח, ב) שרבי אליעזר שחרר עבדו כדי להשלים מנין. ולמה הוצרך לעשות כן, והיה לו לברוא אדם ולצרפו למנין. אלא ש"מ שאינו מצטרף למנין, ע"ש.

והנה הרא"ש בברכות (פ"ז סימן כ) כתב דהך עובדא דרבי אליעזר בפרשת זכור הוה [שמצוה דאורייתא היא ומש"ה הוה תור ללדחות איסור עשה ששיחורו עבד]. הרי פרשת זכור ביום השבת הוא. אלמא פשיטא ליה להחידא שאין איסור בבריאת אדם בשבת.

שיחת תלמידי חכמים

מסופר על הגאון מרוגטשוב ששאלו ממנו האם מותר לברוא אדם בספר יצירה בשבת. ובזה הלשון השיב להם, "מי שיוודע לייצר גולם, יודע שאין כל איסור לעשותו בשבת."

גם הגר"ש אלישיב בעל לשם שבו ואחלמה נשאל מאת הגר"ר יוסף זכריה שטרן זצ"ל אם מותר לברוא אדם ע"י ספר יצירה בשבת. והגר"ש אלישיב חשב על זה, והשיב שאינו רואה בזה כל איסור. והיה אומר רבי יוסף זכריה שאם חשב והתייר, סימן הוא שהיה יודע איך לברוא על ידי ספר יצירה.

דבמסכת שבת שנינו (קב, ב), זה הכלל, כל העושה מלאכה המלאכתו מתקיימת בשבת חייב, ע"כ. ומזה למדו הפוסקים (ע"ר רמב"ם הל' שבת פ"ט ה"ג, ומגיד משנה שם) שאין מלאכה דאורייתא אלא כאשר המלאכה שהושלמה תתקיים זמן מה.^[3] ואילו בעלי חיים הנבראים בספר יצירה אין להם קיום, כמו שכתב הבן איש חי (בספרו בן יהודע, מסכת סנהדרין סה, ב ד"ה עסקי) שאין להם חיות יותר מ"כד" שעות. וזה לשונו: "אם כן אדם הראשון איך נצחתו הוה שהכריחתו לאכול, דאמרה לו אם תחשוב שתשאיר חי והיא תמות לא יבא לך אשה אחרת דאין כל חדש תחת השמש, ומה תועיל לך בך אם לא תוליד בנים, וכנזכר במדרש רז"ל, ולפי זה היה לומר לה אני אברא אשה בספר יצירה, אע"פ שהיא אי

אפשר לה לדבר, עם כל זה אשמע עמה כדרך כל הארץ ותוליד בנים. ועוד זה דנבא ע"י ספר יצירה בספר יצירה אינו מתקיים בעולם יותר מ"כד" שעות כי צריך לו חיים ומי יתן לו חיים."

ומזה נראה שאין בבריאת בעלי חיים מלאכה דאורייתא של בונה כיון שאינו דבר המתקיים.^[4]

למה שחרר ר"א את עבדו

יש לדקדק מתוך דברי החיד"א בברכי יוסף (סימן נה ס"ק ד) שגם הוא סובר שאין איסור ביצירת בעלי חיים בשבת. כי שם הביא ראייה לדברי החכם צבי שכתב שאדם הנברא בספר יצירה

המשך בעז"ה בשבוע הבא – בצירוף הסיכום

הרב מנחם מענדל צירקנין, משיקאוו

כמה דברים אודות רב מורה הוראה בתורת רבותינו אדמו"רי חב"ד ז"ע

A Gradual Decline

In recent generations, both the stature and the caliber of rabbonim have declined compared to earlier times. In truth, however, this process began several centuries ago.

שכר ולקבל פרס, קמו נערים מנוערים ותלמידים מצוערים, כל הרוצה ליטול את השכר יושב ודורש, הדיט קופץ בראש לקלותו וחמדתו במדומה, והתלמידים בורחים והולכים איש לאהלו, כי מה להם לעצבים שטיי רהבים הנעשים בשביל כסף, ותהי האמת נעדרת מכל וכל, כי הרב לא שימש כל צרכו, ולא ידע התלמיד מאין, רבי לא שנו רבי חייא מניין.

"ובאלה ועוד לו שמשו הדורות עד כי לא יבושו כי יעמדו נערים קטנים אשר עדיין לא למדו ולא לקחו מוסר, ובהבלי הילדות ידיהם עסקיות, ועדיין בטיב לשון הקודש לא ידעו ולא יבינו, על כן יצא משפט מעוקל מלפני כל יודעיו. וכו' וכו'"

ומוסיף שם לכתוב, כי לפי ראות עיניו, הסיבה לכך היא ריבוי הדפסת הספרים, שמאז ואילך נתרבתה האפשרות להעלות על מכש הדפוס. ואף שבדורנו אכשור דרא, ורבינו הרבה לעודד הדפסת חידושי תורה, מכל מקום ראוי להתבונן את דברי המעיל צדקה, וז"ל שם: "ומה ישרו דברי הישר מקנדיא ז"ל שמלאכת הדפוס קלקל התורה, שמלפנים היתה זאת בישראל להיות הספרים נכתבים בדמים יקרים מידי הסופרים, ולא היו קונים כי אם הערכים המועילים, ומעצמן היו ספרי שוא מתבטלים, מה שאין כן עכשיו שרבים מעמי הארץ מתיהרים מוציאין ספריהם לאור ומעקשים למישור, למען קראו בשמותם עלי אדמות בהקדמות והסכמות הרב הגדול או הגאון, מקום תחנונם למושבותם, לא יבצר מהם כל מזימתם. ולדעתי יהיה פירוש הפסוק על כוונה זאת (ישעיה ג, ה) ירהב'ו הנער בזקן מלשון גאון וגאון, כמו הסבי ענין שהם הרהיבוי (שה"ש ו, ה). חבל על דאבדיו, זרות הראשונים חשבו לתקן שלא יודפס שום ספר בלי הסכמה, ומסיבות הזמן נתהפך כחומר חותם, ותהי לתקלה תקנתם, כי מי יעיד על המסיכמים אם נאמנו עדותם, ואם המה כדאי לברך, ערבך ערבא צריך.

"ואני אם אכתי לא קשאי, אקרא אליכם אישים ראשי אלפי ישראל עירין וקדישין, בהיות עדותכם נאמנה, לא תזלו בתר אומדנא לראות מעט מזעיר בספר הנסכס מעל ידכם, ומן הראוי ללמוד רוב הספר בעיון, או דיתמחי גברא בעינכם.

"ומכל שכן בפוסקים ששורת הדין נתן האחרונים פוסלים הראשונים, נמצא הנדפסים באחרונה צריכים בדיקה במקומות שהשינו על דברי הראשונים, ומורגל בפומא ורבותי על המחברים בפירושי המדרשים, הלוואי יהיו מחשבים, ואני מתעצב להבא, והנה ימים באים ותקראנה כאלה גם לספרי הפוסקים החדשים, כאשר עניי ראו באלו הנדפסים בקרב שנים, ותבט מכעס עיני באין ידי לאל, ובלו ספק כי חרפו עקבות משיחון ומזרי ישראל...".

לנשותיה, וממילא הולכת ה"רבנית" שלו אל אשתו של ה"פרעזידענט", והיא פועלת על ה"פרעזידענט" שימנה אותו ל"ראבב"י... -

ובכל אופן, הרי זו לכל-הפחות "סמיכה" מאיש או אשה מבנ"י; אמנם, מעתה יהי' בזה סדר חדש - שכאשר ה"גלח" (הכומר) יאמר שהוא "דברן" ו"דרשן" טוב, ויש לו ידיעה אודות "אותו האיש" (שהרי כדי לקבל מחמאה מה"גלח" - עליו להיות בקי בעניניו של "אותו האיש"), וגם אודות ענינים שאמר "מחמד המשוגע" (כפי שכותב עליו הרמב"ם) - אזי ראוי הוא להיות רב, מאחר שהוסמך ע"י ה"גלח"....

וכאשר אומרים לו שתמות קריאה בספרי האפיקורסים, מוטב שיקרא פסוק חומש (עכ"פ עם תרגום אנגלי), או קטע בע"י יעקב, או עסיף בקיצור שו"ע - טוען שהוא "עסקו" ("צני"ע)

בצרכי הרבים, וממילא פטור הוא מכל הענינים... אם רצונך להיות עסקו בצרכי ציבור - הי' עסקו ציבורי, אבל למה חפץ אתה להיות "רב" ומנהיג רוחני, כשאינך מוצא פנאי לעיין בספר יהודי, אפילו בשפה האנגלית?... ולאדך, כדי להראות לגויים שהוא יודע מה שאמר "אותו האיש", ויודע מה שנאמר ב"חוקה" ("קאָנסטיטוטשאַן"), ויודע כיצד לשמור על ה"חוקה" - בשביל זה יש לו פנאי!

כיצד יכול אדם כזה להיות רב בישראל ("ראבב"י"), בה בשעה שהקדיש את כל זמנו עבור לימודי חול, ופיטם עצמו בספרי מינות (כנראה מצד "דע מה שתשיב"!), ומאבד את כל ימיו על ענינים של מה בכך, ולכל היותר, על ענינים של בריאות הגוף וכיו"ב?^{ע"ע}

בה בהקדמת המחבר לשרת זכרון יסף.

עוד יש להביא מ"ש החסיד ר' יחזקאל הימלשטיין (הובא בהתמים החדש גליון מג עמ' 63) בשם הרה"ח מענדל מרוזוב, "ר' יחזקאל חניך את תלמידי ליראת שמים ולאמת חסידית. כך מספר הרה"ח מענדל מרוזוב שיח'י לאוישו"ט על כך שהיה "א געשמאקער מגיד שיעור" ופעם אחת אמר שיש "רבי מכוונה" (מאשינאווער רבנים) כמו "מצות מכוונה" - שהם אינם כמו מצות עבודת יד שמתייגענים ומזיעים בעבודתם... אלא מכניסים קמח מצד אחד ומצד השני יוצאת מצה, כך יש רבנים שאינם-חסידים שלא מתייגענים בלימוד ש"ס וד' חלקי השו"ע, אלא נכנסים לכולל 'עם הארץ' ויוצאים ממנו עם תעודת רבנות...".

ובאמת, לפני כמעט 350 שנה כבר כתב המעיל צדקה' על ענין זה בהקדמה לספרו וז"ל: "ומאז הוחלנו חלנו כמו ילדנו, כי התחילו החכמים להנות מלימודם בתורה, וחיתה נפשם בגללה כקורדם, קקול מינים ועוגב, סוד משחקים לישב בראשי קרת, להרבות

ירידת קרן הרבנות בדורות האחרונים בדורות האחרונים, ובפרט מאז החורבן הגדול של יהדות אירופה, ירדה קרן הרבנות בקהילות ישראל. ויש כמה סיבות לדבר. וכמו שכתב כ"ק אדמו"ר ז"ע בהפתח דבר להוצאת שדי חמד - הוצאת קה"ת, אשר גדלה עוד הנחיצות בימינו אלו, אשר, מצד אחד, נשרפו ונאבדו רבבות טופסים של ספרי הלכה והוראה, ומצד שני, הרי הלימוד לשם ביור פסק הדין, הלכה למעשה ובטעמו ונימוקו, הולך ומתמעט ומתמצצם."

בשיחת אחרון של פסח תשכ"ה ביאר רבינו החילוק בין הרבנים בדורות עברו והרבנים דימינו, וז"ל: "בשנים שעברו, הי' רב צריך להיות ירא-שמים, ונוסף לזה הי' צ"ל למדן, כדי שיוכל לפסוק שאלות, ולאחרי כן החליטו, שיראת-שמים - מהיכא תיתי, העיקר הוא שיהי' למדן; אח"כ הוסיפו שצריך להיות "למדן" (להבדיל) בהוויית העולם (שהרי לולי זאת יקרא "בטלן"...)... ובשביל זה צריך ללמוד לימודי חול, עכ"פ בדרך טפל; ועד שלאח"כ, כאשר "אכשור דר"י" (כמארוז"ל "אם ראשונים כמלאכים כו"...)... נעשה הטפל עיקר - שהתחילו להרבות בלימודי החול ולמעט לימודי הקודש, שכן, אם ילמד "קיצורים" בלימודי חול - לא יקבל "תואר אקדמי", משא"כ אם ילמד "קיצורים" בלימודי קודש - עדיין יוכל לקבל "סמיכה"....

ובכל זה ניתוסף עתה ענין חדש: פעם הי' הסדר, שקבלת ה"סמיכה" היתה איש מפי איש עד משה רבינו; לאחר שנתבטלה סמיכה זו - היו המסמיכים רבנים מיוחדים, גדולי הדור, ואח"כ היתה קבלת ה"סמיכה" מרב למדן סתם; אך לאח"ז התחילה להיות קבלת ה"סמיכה" מהמוסד שעבורו נתן אביו ממון רב יותר; ולאח"ז, התחילה להיות קבלת ה"סמיכה" מאשתו של ה"פרעזידענט"....

- כידוע מ"ש בכתבי הארז"ל בנוגע לדורנו, דרא דעקבאת דמשיחא (שהוא גלגול מדור יציאת מצרים), שיהיו נשמעין